

den gamle kostald og byggede en tresti-rækket stald. Nu fik vi plads til 40 søer og en del ungsvin. (-) Stensvanggaard har før i tiden været meget større. Derfor var hestestalden stor i forhold til vores hestebestand. (-) Vi bevarede to bokse, idet vi havde foreningshingsten og beholdt en hoppe, da vi købte traktor i 1955. (-) Da vi købte gården, var der 80 høns, og dette antal kørte vi videre med, da det passede til huset. (-) Hovedansvaret for fjerkræet havde min kone, og det var hende, der passede dem sammen med pigen. Æggene solgtes i Brugsen, og pengene brugtes til vareindkøb.

Da vi overtog gården, var der tilsået et par td. ld. med rug, og der var 12 td. ld. græs i omdriften. Vi startede med at pløje de 6 td. ld. græs, idet vi jo ikke havde stor besætning. Der blev sået 5 td. ld. med roer og resten med byg. (-) Der blev gjort brug af planteavlskonsulenten, som lavede en mark-

plan, da vi var kommet på fuld besætning. Den så således ud, græs-byg-roer-byg med udlæg. 9 td. ld. i hver mark og en vedvarende på 4 td. ld. plus de 7 td. ld. eng. Denne plan blev stort set benyttet til 1962, hvor vi forpagtede 10 td. ld. og altså fik en mark mere med korn. Efter salget af køerne i 1970 blev agrene vendt, og vi har nu 10 td. ld. raps, 10 td. ld. vinterbyg og 11 td. ld. hvede, resten byg og græs. Vi sår 4 td. ld. med rajgræs udlæg i byg, for at have noget til kvier og heste at gå på, når de kommer hjem fra engen.

De første år var det småt, idet der jo ingen besætning var at starte med. (-) Så godt som alle maskiner blev fornyet gennem de første fem år.

Skulle jeg vælge erhverv i dag, ville jeg igen vælge landbruget, selv om der er sket en stor udvikling. Hvad enten vi kan lide det eller ej, så der det ud til, at alting skal blive større.

Ude og hjemme. En vestslesvigsk gård.

Jens Friis Styrk er født i 1928 i Mollerup i Visby sogn ved Tønder. Gården var på 24 ha. Jens Friis Styrk var hjemme som karl på gården i flere omgange, men havde også skiftende pladser i Sønderjylland i 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne. I 1953 forpagtede han sin fødegård, og i 1958 købte han gården.

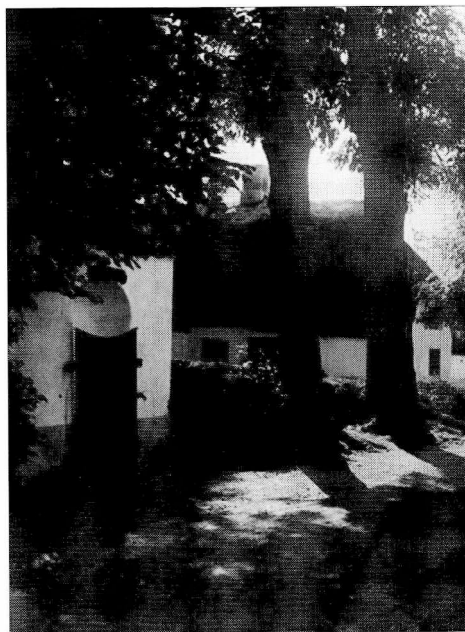
Jeg blev konfirmeret i foråret 1942 og derefter ud af skolen 1.4. samme år efter 7 års skolegang. Fra november året før havde vi ingen karl haft hjemme, og jeg havde i den tid været medhjælpende i bedriften, og ude af skolen fortsatte jeg som karl i bedriften derhjemme indtil efteråret 1945. (-) Jeg fik løn for mit arbejde, hvor

meget husker jeg ikke, men der var ikke meget at bruge pengene til. (-) Fritid var der jo også en del af, selv om arbejdsdagene var lange. Om vinteren gik jeg som så mange andre til gymnastik i forsamlingshuset 2 aftener om ugen. Det var ungdomsforeningen, der arrangerede dette, ligesom meget andet godt for unge mennesker. Der blev hver vinter spillet dilettant, holdt forskellige årstidsbestemte møder og fester i forsamlingshuset, som det meste af sognets befolkning deltog i mere eller mindre. Nationale møder og foredragsaftener var også en del af programmet, også mange unge deltog deri dengang. Desuden gik jeg også til træsløjd to aftener i vintertiden. Der lærte vi at bruge sav og høvl samt alt andet træhåndværktøj. Den sidste vinter fik jeg lavet et karlekammerskab. Det var et godt, solidt og tungt skab, men det har fulgt mig i resten af min ungdomstid i de forskellige pladser, jeg siden havde rundt om i landet. (-)

Med afslutningen på krigen blev hele tilværelsen en anden, ikke mindst for mit vedkommende. Jeg ville gerne ud i verden for at se og opleve noget andet, så jeg rejste hjemmefra til november 1945. Jeg havde med en morbrors hjælp fået en plads på Midtfyn i Ryslinge sognekommune på en gård hos et par ældre mennesker. Det var ikke noget stort landbrug, ca. 25 td. ld., men veldrevet og i god orden. Der var en besætning på ca. 10 køer med opdræt, men ingen svin på det tids-

punkt. Desuden 2 gamle heste. Manden var svagelig, så det meste arbejde skulle jeg passe bortset fra malkningen, som han selv gjorde med malke-maskinen. Noget jeg ikke før havde været med til. Jeg var der et år, og i det år fulgte jeg det sædvanlige program for egnens unge mennesker i Ryslinge Forsamlingshus med gymnastik og folkedans samt aftenskole i Ryslinge Friskole. (-)

Året efter var jeg karl derhjemme indtil november 1947, da jeg tog på højskole. Det var Den jyske Idrætsskole ved Vejle. Jeg havde et ønske

Efterårsstemning ved Dalby kirke på Hindsholm.

om en lederuddannelse specielt inden for atletik og gymnastik kombineret med et almindeligt højskoleophold.

Til 31. marts forlod vi skolen efter 5 måneders ophold. (-) Jeg tog til Jejsing på en gård på ca. 100 tdr. land som forkarl medbringende en god portion idealisme om en sund sjæl i et sundt legeme, som var skolens motto.

1. april 1948 tog jeg plads som forkarl på en gård ca. 25 km hjemmefra. Det var et ret moderne landbrug, idet bygningerne var ret nye. Kun 20 år gamle og forsynet med den tids mest avancerede tekniske installationer, men endnu ingen traktor. Gården var på ca. 40 ha. knap 10 køer plus opdræt. Der var, da jeg kom, to sønner hjemme, en på 18 og en på 15, samt en tjenestepige fra omegnen. Jeg fik at vide, da jeg blev lejet, at vi fik en nykonstrueret maskine, der skulle kunne læsse staldgødningen ud, så det arbejde kunne vi karle slippe for. Der var automatisk vandværk (det kendte jeg dog nok hjemmefra), centralvarme og et badeværelse med varmt vand i bruseren. Karlekamrene var på loftet og meget fine. Malkemaskine var der, og et helt moderne kornsiloanlæg med hejseværk til at hejse kornsækkene op med ligesom et moderne mølleri med kværn og valsemaskine til kornet. Alt dette kunne køre på en gang med samme motor. Den ældste af sønnerne skulle i plads et andet sted 1. maj, men vi var så 3 karle i april måned. Det viste sig også at være godt nok, for da den nye maskine kom

hjem fra smeden, der skulle kunne læsse møg, virkede den ikke efter hensigten, så vi måtte i gang med håndkraften i møddingen. (-) Vi to karle hjalp hinanden ved markarbejdet og i stalden også, men når der skulle køres med maskiner, der havde et sæde f.eks. slåmaskinen og selvbinde- ren, kørte gårdmanden med dem. (-)

Lønnen i de 7 måneder, jeg var der, var 2.000 kr. plus kost og logi. (-) Arbejdstiden var fra 6 morgen til 6 aften med en times middagspause. Fri hveranden søndag fra lørdag aften. Det var ret nyt dengang og kunne kun lade sig gøre, når der var to karle, der kunne skiftes til at passe dyrene om søndagen. (-)

Mine forældre ønskede mig hjem igen til vinteren, og jeg var da hjemme som karl indtil foråret 1950, hvor jeg igen ville ud i verden.

I den tid, jeg var hjemme, fik vi nogle maskiner skiftet ud. Der var jo i efterkrigstiden god brug for danske landbrugsvarer, og økonomien var meget god i landbruget. Vi fik en ny slåmaskine og hesterive samt en harve, som vi ikke havde haft magen til før. Det var en spidsharve. En dobbeltplow kom også til, altsammen stadig til hestetrækraft. Malkemaskine havde vi også fået i den tid, jeg ikke var hjemme. Vi begyndte med kartoffelavl til svinefoder lige efter krigen, og de blev kogt i en elektrisk koger, der kunne tage ca. 100 kg ad gangen. Der blev så kogt kartofler hver dag, som

svinene blev fodret med. Inden vi fik den elektriske koger, fik vi kartoflerne kogt på mejeriet. Det foregik på den måde, at når kartoflerne var læsset på en almindelig kassevogn, blev de dækket til med sække. I vognens bagsmæk var der et hul, hvori der blev stukket et rør ind, der var lige så langt som vognens hele længde og forsynet med små huller, røret blev så tilsluttet dampkedlen på mejeriet med en slange. Dampen fossede så ud af de små huller i røret, og på den måde blev kartoflerne kogt. Det tog ca. en times tid at koge et sådant læs. Hjemme blev de så læsset af i en silo eller bare i et hul i jorden, hvorfra de blev taget lidt efter lidt. De skulle dækkes godt til i siloen og kunne faktisk godt holde sig hele vinteren på den måde. Nogle steder oprettede man kartoffelkogerforeninger, der gik sammen om et transportabelt kogeanlæg, der kørte rundt og kogte kartofler i efteråret, og de blev da ensileret i en betonsilo. Men friskkogte kartofler var nu det bedste. Det sparede korn at fodre med kartofler, som proteinfoder fik svinene skummetmælk. De blev nok lidt for fede efter de nuværende forhold. (-)

Vi begyndte så småt med ensilering af roetop under krigen, og det blev sat mere og mere i system, efterhånden som det blev muligt at avle flere sukkerroer. Der blev omkring 1950-51 bygget en betonsilo dertil; men da var jeg ikke hjemme igen, da jeg i foråret '50 tog plads i Bevtoft.

Det var jo mine forældres mening, at jeg skulle overtage gården ved lejlighed, når tiden var inde dertil. Dette var jeg da også selv indstillet på, og for at dette kunne lade sig gøre, var man nødt til at spare penge sammen til etableringen. Derfor gik alt, hvad jeg kunne holde over i sparekassen, og det blev da efterhånden til en del penge, idet jeg fik fuld løn i den tid jeg var hjemme på gården.

1. maj 1950 tog jeg plads på en gård i midtlandet på ca. 70 ha. Der var en yngre karl på ca. 16 år samt en pige på gården. (-) Der var to heste, ca. 24 røde køer plus opdræt. Så var der en helt ny Ferguson traktor med tilhørende redskaber. Det var den lille grå, der kom til landet i disse år, og den blev meget populær. Jeg skulle være forkarl og fik derfor udleveret nøglerne til denne traktor samt kørselsbogen med benzinregnskabet, idet vi dengang kørte på alm. benzin og skulle så aflægge regnskab for forbrugt for at få afgiften refunderet. Jeg fik at vide, at det var mit ansvar. Traktoren var jeg glad for, men ikke benzinregnskabet. Der blev drevet et ret almindeligt landbrug, dog havde vi et ret stort kartoffelareal, som blev brugt til svinefoder, idet der også var en ret stor svineproduktion. Vi to karle skulle klare markerbejdet på egen hånd og skiftevis passe køerne hver anden søndag. (-)

1. november rejste jeg til en ny plads i Spandet ved Ribe. (-) Gården var nogenlunde samme størrelse, men me-

Der tærskes på Hverringe gods ved Kerteminde.

get bedre jord. Der var en kobesætning på 35 køer af blandet race plus opdræt. Ca. 10 grisesøer og eget ornehold samt plads til en del fedesvin. Desuden 10 heste, men ingen traktor. Der var foruden mig en gift fodermester og en ung pige på ca. 18 år. Hun serverede kaffe for mig den dag, jeg fik pladsen. Manden mente, jeg skulle hilse på hende med det samme. Det blev så min "skæbne" eller vores, idet hun har været min kone lige siden.

Der plejede at være to karle, men det blev ikke til noget, han kunne ingen få fat i, så jeg blev enekarl.

Jeg skulle passe hestene helt alene samt muge hos svinene og ellers arbejde i marken sammen med manden, som tog sin tørn på lige fod med mig. Pigen Karla var meget af tiden med i marken, ligesom hun hjalp til med tærskningen m.m. Hveranden søndag skulle jeg afløse fodermesteren i stalden. Det skete næsten altid med mandens hjælp. Han holdt aldrig fri og tog tit det hårdeste slæb selv som f.eks. at kaste jord på roekulerne, som man jo brugte dengang. Karla og mig kørte roer sammen i en

måneds tid, derefter skulle der laves en del markarbejde, og kort før jul blev der lavet en del byggeri med ombygning af roehuset m.m.

Vintertiden gik med tærskning, når halmen var brugt op, tre dage om ugen tog det for een af os at køre roer hjem til stalden, og så kunne vi andre tre dage køre møddingen ud. Det blev spredt lige fra vognen på den frosne jord, og da foråret kom, blev det nedpløjet. Der var altid tre heste for ploven, og vi havde en harve, der skulle køres med fire heste. Det fik jeg også prøvet en enkelt gang.

Foråret kom sent det år, og vi havde næsten intet fået vinterpløjet. Der blev da solgt 6 heste og købt en traktor. Det var en lidt brugt Fordson Major med bugserplov samt to nye gummivogne. I bytte blev endvidere givet en Opel Super Six personvogn, en model fra lige før krigen. Markarbejdet deltes vi så om. Den ene kørte med heste den anden med traktor skiftevis hveranden dag. Og dagene på traktoren blev lange, idet vi kørte lige så længe, det var lyst. Forårsarbejdet blev da overstået på ret kort tid. Traktoren gjorde al pløjningen, og det viste sig senere, at vi havde pløjet lidt for dybt, og der kom en masse ukrudt i kornet. Nu var hormonsprøjtningen kommet frem, så der blev sprøjtet overalt. Og virkningen var fænomenal, vi havde aldrig set noget lignende. Da forårsarbejdet var overstået, og kreaturerne var kommet på græs, stod roehakningen for. (-) Vi gik i roerne kl. 7. Vi hakkede roer Karla og mig

samt et par løse arbejdere, to koner den ene gift med fodermesteren. Vi gik i roerne i små 3 måneder, udtynning og så hakning anden gang bortset fra en uge til høbjergningen. (-) Foruden korn havde vi også et stykke med ærter til foderbrug. (-)

Vi rejste begge til november fra SpanDET. Karla fik plads i Kolding en meget kort tid, og jeg tog ophold på Gråsten Landbrugsskole i 5 måneder. (-) Opholdet kostede 200 kr. pr. måned plus bøger for ca. 200 kr. Jeg havde søgt og fået pladsen som gymnastikleder ved skolen og fik på den måde halv friplads. (-) Foråret kom tidligt det år, og det kneb at sidde i skolestuerne, mens man på markerne var i fuld gang med forårsarbejdet. Da vi rejste fra skolen den 1. april, var jorden dækket af sne. En god tid var forbi, og et godt kammeratskab sluttede igen, da vi drog hver til sit.

Jeg tog nu til mit hjem, idet det nu var ved at være tiden, hvor der skulle træffes forberedelser til, at jeg skulle overtage gården derhjemme.

Mekaniseringen af landbruget var nu så småt begyndt. Noget af det første, der kom rigtig frem var gummihjulet, først på trillebøren så på vognene. (-) Traktoren var også kommet i begrænset tal, men nogle stykker gik der da. Hjemme på gården var der kommet en ny såmaskine til i den tid, jeg var hjemmefra. (-)

I efteråret gravede vi ud til et nyt hus til mine forældre på en grund, min

Roerne hakkes.

Udtynding og hakning af roer var en meget arbejdskrævende opgave, hvor også børnene kunne inddrages.

far havde købt i Visby. Huset blev bygget i løbet af vinteren 52-53. (-) Foråret 53 blev vi gift, og til maj 53 overtog jeg gården hjemme i forpagtning. Mine forældre flyttede i deres nye hus. Der begyndte så et nyt afsnit af min tilværelse.

Optimismen i landbruget var stor på det tidspunkt. Der var mange beskæftiget i erhvervet, og alt kunne sælges, idet Europa var udhungret efter krigen, og landbruget i de andre lande havde lidt mere under krigen, end

dansk landbrug havde. Vi fik gang på gang at vide, at vi havde produktionsapparatet i orden, og at dansk landbrug var verdens bedste landbrug. Økonomien i landbruget var i de første efterkrigsår rimelig god, vel nok den bedste periode dansk landbrug har oplevet. (-) Der var adskillige unge, der havde etableret sig i den tid, og når der blev købt eller solgt en ejendom, så man tit at de, der havde oplevet tiden før første verdenskrig, rystede på hovedet og sagde, at det kunne aldrig gå. Ejendomspriserne steg lidt efter lidt, dog ret moderat i forhold til, hvad vi senere oplevede. (-) De, der købte de første fem år efter krigen, gjorde det virkelig godt. Senere gik det helt anderledes. Der blev endnu på det tidspunkt bygget nye hus-

mandssteder med et jordareal på ca. 15 ha. Det kunne en familie dengang klare sig på. (-) Derfor var man naturligt nok fuld af forventninger til en fremtid som bonde og til at få foden under eget bord. (-)

Vi forpagtede gården for en 5 års periode. Forpagtningsafgiften var 100 td. byg årligt. Derudover skulle jeg betale alle faste udgifter, ejendomsskatter, forsikringer osv. Vi havde tilsammen sparet en del penge op, de gik til køb af besætningen, der bestod af 11 køer med de kalve, der var født siden nytår, tre heste og tre grisesøer samt ca. 100 høns. Ligeledes overtog jeg maskinerne på gården til skatteværdien og havde så en gæld til min far på 9.500 kr., som skulle afdrages i løbet af de 5 år, eller hvis jeg solgte nogle af hestene. Desuden skulle der købes møbler. Det beløb sig til ca. 4.000 kr. Vi fik en konfirmeret dreng som medhjælp fra samme dato. Han var hos os til efteråret 54. Hans løn var 150 kr. pr. måned. Det hele gik ret almindeligt efter den tids forhold. (-) Vi fortsatte med landbrugets drift så nogenlunde, som det altid havde været. Besætningen skulle jo arbejdes op, men der var et problem, idet vi havde fået kalvekastning i kobesætningen og var i gang med en vaccineringsplan, der dog ville tage en del år. (-)

1954 var værre. Det år druknede kornhøsten i vand. (-) Det værste var dog besætningen, idet der blev vedtaget på mejerigeneralforsamlingen, at

nu skulle de sidste besætninger med kalvekastning sættes ud. Vi måtte så af med alle køerne undtagen tre, der ikke var ramt, og så i gang med at købe en ny besætning sammen. De kvier, der var blevet vaccineret, måtte vi ligeledes beholde. Der blev købt 6-7 kælvekvier rundt om fra, og alle af RDM racen, da det var dem, jeg mente ville være bedst fremover. (-)

I sommeren 1955 byggede vi et mindre maskinhus. Mekaniseringen var jo i gang rundt om, og der skulle jo også en traktor til hos os. (-) Hestene blev solgt, og gælden på dem betalt til min far. (-) Der blev også senere købt en speciel engplov, som vi var nødt til at have, da en almindelig plov ikke kunne bruges i moseengene. (-)

Men i november 1958 skete katastrofen. Gården brændte. Vi moderniserede kostalden samt fik den gamle hestestald bygget om til svinestald. (-) Vi havde endnu ikke fået regningen fra håndværkerne, da gården brændte. (-) Vi fik alle dyr ud, det meste af vort indbo, samt nogle få maskiner, men hele avlen, de faste maskiner samt det meste af bygningerne gik tabt. (-) Der skulle jo så bygges nyt. Svinestalden fik nyt tag på inden jul, og der blev installeret strøm. Byggeriet kom i gang i februar, og midt på sommeren var det afsluttet. Prisen for det nye var 85.000 kr. Det omfattede stuehus på ca. 125 kvadratmeter med centralvarme og badeværelse, noget der ikke var almindeligt på landet dengang, kostalden med plads til ca. 35 kreaturer og nogle

søer samt lade på ca. 120 kvadratmeter. Alt i alt et byggeri, som kunne rumme det samme, som var brændt ned. Alt bygget i røde sten med eternittag. (-)

Til 1. maj overtog vi gården til ejendom, forpagtningen ophørte. (-) De næste par år forbedrede økonomien sig lidt. Vi havde nu muligheder for en større svineproduktion. (-) I kostalden havde vi 16-18 køer i disse år, svineproduktionen lå på ca. 250 stk. årligt. (-)

Det var både en god periode og en hård tid. Fritid var der ikke meget af.

Karl, forkarl, inseminør, forpagter og gårdejer.

Herluf Damsgaard er født i 1920 i Vendsyssel i Skæve Brugsforening, hvor hans far var uddeler. Samme år købte faderen en gård i Serritslev. Efter et efterskoleophold kom Herluf Damsgaard ud at tjene. Først hos familie i Vendsyssel, så på Sjælland og i Sønderjylland. I 1948 tog han uddannelse som inseminør og arbejdede som sådan, indtil han i 1955 forpagtede sin fasters gård. I 1959 købte han gården, som en søn overtog i 1978.

Jeg var hjemme som "bette karl", til jeg var seksten. Så kom jeg på Halvorsminde Efterskole. Det var en god vinter, hvor vi hovedsagelig fik opfrisket vore skolekundskaber. Vi havde meget sløjd, som jeg fik meget glæde af

(-) De store omstruktureringer i landbrugets forhold var vi jo direkte indblandet i, og det var både spændende og interessant. Vi troede jo fuldt og fast på en fremtid for dansk landbrug og arbejdede på at skabe en bedrift, der hele tiden var med i udviklingen og levedygtig. Det krævede jo orden i de økonomiske forhold og en rimelig egenkapital for at overleve. (-) Var der ikke penge nok i et dårligt år, måtte man jo spare enten på de private udgifter eller udskyde planlagte investeringer til bedre tider.

som selvstændig landmand. Om sommeren var jeg hjemme igen.

Det efterår, jeg var sytten, fik jeg plads som andenkarl. Vi var tre karle og gift fodermester. Det var ved en farbror og tante. De var barnløse. Der var jeg i to år, og det skulle mange år senere blive mit og min kones hjem. Lønnen var 600 kr. det første år, 700 det næste. Jeg var glad for at være der. Min farbror var en dygtig landmand, hvis store interesse var sortbrogede køer. I begyndelsen blev jeg måske skoset lidt af mine medtjenere, fordi jeg var af familien, men det faldt på plads, for vi blev sammen i begge år. Alle spiste sammen og sad i stue sammen om aftenen, ligesom der blev sørget for læsestof til os.